

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Georg Simmel

Ένας ξένος και πλάνης στην κοινωνιολογική θεωρία

Ποια λοιπόν είναι η πραγματική ύλη της σκέψης του;
S. Kracauer

Στην κλασική μελέτη του René König, *Soziologie in Deutschland. Begründer, Verfechter, Verächter*¹ (Η κοινωνιολογία στη Γερμανία. Ιδρυτές, υπερασπιστές, πολέμιοι), το όνομα του Georg Simmel αναφέρεται για πρώτη φορά στη σελίδα 143 και συνεχίζει να εμφανίζεται σποραδικά και, κυρίως, σε σχέση με την επίδραση του εβραϊσμού τόσο στη γενικότερη πνευματική ζωή όσο και στην ανάπτυξη της κοινωνιολογίας στη Γερμανία. Αυτή η αποσπασματική αναφορά στον Simmel δεν οφείλεται μόνο στο γεγονός ότι ο συγγραφέας της *Κοινωνιολογίας στη Γερμανία* επικεντρώνει περισσότερο το ενδιαφέρον του στο έργο ενός άλλου σημαντικού και, ανάλογα παρεξηγημένου, κοινωνιολόγου, του Ferdinand Tönnies, στον οποίο οφείλουμε τη σημαντική αναλυτική και ερμηνευτική διάκριση ανάμεσα στην «κοινότητα» και την «κοινωνία». Αντίθετα, προσδιορίζει χαρακτηριστικά, έστω και άτυπα, την τομή και τη συνέχεια που διέπει την πρόσληψη του έργου του Georg Simmel ενός εκ των συνιδρυτών και πρώτων μελών του προεδρείου της «Γερμανικής Κοινωνιολογικής Εταιρείας» (από την οποία αργότερα θα αποχωρήσει) και συγγραφέα σημαντικών κοινωνιολογικών μελετών, όπως *Η φιλοσοφία του χρήματος*, *Κοινωνιολογία*, *Εισαγωγή στην ηθική επιστήμη*, *Φιλοσοφική κουλ-*

τούρα, αλλά και κλασικών δοκιμίων γύρω από φαινομενικά έκκεντρα θέματα από την καθημερινή ζωή, όπως το «Γράμμα», το «Ψεύδος», το «Φλερτ», η «Φιλονικία», η «Μόδα» κ.ά.

Επί πλέον, από τους συγχρόνους του, οι οποίοι του καταλόγισαν έλλειψη μεθόδου, ο Simmel θεωρήθηκε εν γένει ένας *sui generis* παρατηρητής και στοχαστής της ανθρώπινης στάσης σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο, καθώς και του κοινωνικού πλαισίου, όπου εντάσσεται ένα πλήθος δραστηριοτήτων, από τα συναλλακτικά ήθη και τη μετακίνηση στο χώρο μέχρι την αισθητική και κοινωνική συγκρότηση του ατόμου στις συνθήκες της νεωτερικότητας. Σε αντίθεση πάντως με τη γερμανική υποδοχή, ο Simmel απασχόλησε και επηρέασε μία σειρά αγγλοσαξόνων κοινωνιολόγων (όπως χαρακτηριστικά ο Robert Park, ο Lewis Coser, ο David Frisby και ο Kurt. H. Wolff)², οι οποίοι, βασιζόμενοι στην αμερικανική πρόσληψη, ήδη από τις αρχές του 20ού αιώνα, και συμβάλλοντας ουσιαστικά στην επανανακάλυψή του, ανέδειξαν σημαντικές πτυχές του έργου του.

Η συχνά περιορισμένη και ενίοτε ελλιπής αναφορά στον Georg Simmel –που θα λάβει τυπικά τέλος το 1950, με το κλασικό πλέον *Buch des Dankes an Georg Simmel*, σε συνεπιμέλεια του K. Gassen και του M. Landmann–, χαρακτηρίζει πρωτίστως την πραγματικότητα όσον αφορά τη θέση του Georg Simmel στην ιστορία της κοινωνιολογίας, αφού για τους περισσότερους ερευνητές, ο συγγραφέας του «Ξένου» παρέμενε μέχρι πρό τινος, ακόμα και στην ίδια του τη χώρα, ένας άβολος θεωρητικός, ένας ξένος, πράγματι, «που ήρθε σήμερα για να μείνει αύριο», του οποίου το έργο εγκλωβίστηκε εξ αρχής σε μια κοινωνιολογία των μορφών και του κατανοείν (*Formale bzw. Verstehende Soziologie*).

Μόνο χάρι σε ορισμένους μαθητές του, όπως ο Bloch, ο Lukács, κυρίως ο Kracauer, καθώς και ο Habermas, με την ύστερη παρέμβασή του, αλλά και, στους αμερικανούς και άγγλους κοινωνιολόγους, ο Simmel επιστρέφει, μετά από έναν κύκλο δεκαετιών σιωπής, στη θεωρητική «επικαιρότητα», καθώς αναγνωρίζεται το σημαντικό έργο του στη διερεύνηση των κοινωνικών δομών και σχέσεων, που διατηρεί μέχρι σήμερα την ριζοσπαστικότητα ενός ανήσυχου πνεύματος και τη χάρι μιας διεισδυτικής γραφής, χωρίς να έχει χάσει τίποτε από την αρχική του ένταση.

Ο Kracauer³ είναι εκείνος ο οποίος, όχι μόνο θα δημοσιεύσει το 1920 ένα δοκίμιο «αφιερωμένο εξαιρετικά» στο δάσκαλό του, που θα επέιχε τη θέση εκτενούς εισαγωγής σε ένα βιβλίο για τον Simmel, το οποίο εν τέλει δεν εκδόθηκε, αλλά και θα αναζητήσει, ως ιχνηλάτης της κοινωνικής ζωής που συγκροτείται στο αστακό νεωτερικό τοπίο, την «τοπογραφία του Λόγου στην Ιστορία», (επανα)σχεδιάζοντάς την, στα βήματα του «δασκάλου» του. Ο Kracauer συνθέτει μία «φυσική γεωμετρία», καθώς περιπλανάται στις «Επιφάνειες» της Μασσαλίας (αρχικά χρόνια προτού καταφύγει εκεί ως εμigrés, μαζί με τον Benjamin), στην «Αίθουσα του Ξενοδοχείου» (που θα την εντάξει αργότερα στο *Αστυνομικό μυθιστόρημα*) ή στην «Ανάλυση ενός χάρτη της πόλης» – τόποι και χώροι που ορίζουν τη νεωτερικότητα και διαμορφώνουν την ταυτότητα του αστού, του ξένου και, βεβαίως, του πλάνητα (flâneur).

Στο ίδιο δοκίμιο για τον μεγάλο γερμανό «φιλόσοφο του πολιτισμού» –φιλόσοφο της ψυχής, του ατομισμού ή της κοινωνίας, όπως τον χαρακτηρίζει επίσης, θεωρώντας ότι «όλοι αυτοί οι χαρακτηρισμοί και ανακριβείς και μονόπλευροι είναι, χωρίς να μπορούν ούτε κατά προσέγγιση να αποδώσουν τους τομείς ενδιαφερόντων και το υλικό του»–, ο Siegfried Kracauer διατείνεται ότι υπάρχουν δύο τρόποι για να εξαντλήσει κανείς το περιεχόμενο των επιδόσεων ενός ανθρώπου: είτε στρέφοντας το ενδιαφέρον του πρωτίστως στο σημείο όπου αυτές οι επιδόσεις αποκλίνουν μεταξύ τους, ζητώντας να αναδείξει, μέσω των μεταβολών και της αλλαγής της οπτικής γωνίας, την κατανόηση της πνευματικής εξέλιξης του δημιουργού που αποκαλύπτεται σε αυτές, είτε επιχειρώντας να τονίσει τα κοινά χαρακτηριστικά και σημεία, σε μια προσπάθεια να εντοπίσει το κυρίαρχο στοιχείο, το Leitmotiv, που τα διαπερνά εξ ολοκλήρου⁴.

Στην ουσία, αυτός ο μαθητής του Simmel και στενός φίλος του Benjamin, ένας από τους κύριους εκφραστές αλλά και θεωρητικούς της νεωτερικότητας⁵ και του κινηματογράφου, που μεταφέρει την εμπειρία του από τα «χρόνια της μαθητείας» στα κείμενά του –είτε αυτά αφορούν τον πλάνητα είτε την αστακή τοπογραφία και την κοινωνική ζωή στη μητρόπολη ή, τέλος, την τεχνική αναπαραγωγή εικόνας και ήχου, ως νέου έργου τέχνης και φορέα ιδεολογίας–, μας προτρέπει, μέσα από την ενδελεχή μελέτη του για το έργο του Georg

Simmel, να ακολουθήσουμε την πορεία του πνεύματος του στοχαστή, μέσω μιας προσέγγισης η οποία ζητεί να προσδιορίσει τα ποιητικά χαρακτηριστικά που συνθέτουν και συγκροτούν τη ζωή και το έργο του, αλλά και μεταθέτοντας παράλληλα την οπτική γωνία του ερευνητή και αναγνώστη.

Ο Georg Simmel γεννιέται την 1η Μαρτίου του 1858, στο Βερολίνο, σε μία γωνιακή κατοικία στο κέντρο της πόλης, στη διασταύρωση Leipziger- και Friedrichstrasse –γεωγραφικό στίγμα, αλλά και σημείο που η κινεζική γεωμαντεία, υπό προϋποθέσεις, δεν θεωρεί ιδιαίτερα ευνοϊκό– «τοποθεσία ανάλογη με εκείνη της Times Square της Νέας Υόρκης», όπως χαρακτηριστικά, αλλά και αρκούντως εθνοκεντρικά, παρατηρεί ο Lewis Coser στο εκτενές βιογραφικό του σημείωμα για τον Simmel⁶. Ο Coser μιλάει με πρόδηλη διάθεση συμβολισμού, για να καταδείξει τους δρόμους που έμελλε να ακολουθήσει ο Simmel στη μοναχική πορεία του όχι τόσο στην προσωπική καταξίωση και την επαγγελματική επιτυχία, όσο στη συμβολή του στη θεσμοποίηση μιας επιστήμης που, μέχρι τότε, και παρά τις προσπάθειες του Tönnies και του Vierkandt, χαρακτηριζόταν ως «ημιεπιστήμη» (Halbwissenschaft) και δεν είχε την απαιτούμενη αναγνώριση από τη γερμανική και την ευρωπαϊκή ακαδημαϊκή κοινότητα.

Το έβδομο και τελευταίο παιδί του Edward Simmel, ενός εύπορου εβραίου εμπόρου (που δεν θα ευτυχήσει οικονομικά, αφού θα αναγκαστεί να μεταβιβάσει την εμπορική επιχείρησή του, γεγονός που θα περιορίσει την οικονομική επιφάνεια της οικογένειας), και της Flora Simmel, το γένος Brodstein, μεγαλώνει σε ένα περιβάλλον αστικό και ταυτόχρονα κοσμοπολίτικο, «ανοιχτό στον κόσμο», όπως ήταν και το Βερολίνο στα μέσα του 19ου αιώνα, που όμως διακρίνεται και από έντονο αντισημιτισμό, αν θυμηθούμε την επισήμανση του ιστορικού Dietrich Schäfer, στη γραπτή εισήγησή του για τον Simmel: «Είναι όμως Ισραηλίτης πέρα για πέρα, στην εμφάνιση και το παρουσιαστικό, αλλά και στο πνεύμα του»⁷.

Παρά το γεγονός ότι τόσο ο πατέρας όσο και η μητέρα του δεν ασπάζονται τον ιουδαϊσμό, ο Simmel, προτεστάντης το θρήσκευμα, θα παραμείνει για τους άλλους ένας «Εβραίος». Ταυτόχρονα όμως αναγνωρίζεται ως ένας εξόχως πρωτότυπος και οξυδερκής στοχα-

στής, με ιδιαίτερη ρητορική δεινότητα και εκφραστικότητα στις κινήσεις και τις χειρονομίες του –που θυμίζουν ξιφομάχο ή οδοντίατρο⁸–, ο οποίος προσελκύει στις παραδόσεις και τις διαλέξεις του ένα ευρύ ακροατήριο. Επίσης διακρίνεται από μία δοκιμασκή γραφή και έναν τρόπο σκέψης που διέπεται από αρνητισμό και σχετικισμό, όπως του προσάπτουν οι πολέμοί του. Αυτή η αμφιλεγόμενη κρίση για την προσωπικότητά του, συνέπεια προσωπικών συγκρούσεων με τους ακαδημαϊκούς κύκλους της εποχής του, θα έχει αρνητικές επιπτώσεις στην επαγγελματική του αποκατάσταση, με αποκορύφωμα την απόρριψη της υποψηφιότητάς του για την έδρα της φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο της Χαϊδελβέργης, το 1908, παρά τη θετική γνωμοδότηση του Max Weber, με τον οποίο, όπως και με τον George και τον Hofmannsthal, τον συνδέει προσωπική φιλία. Ο ίδιος αντισημιτισμός θα οδηγήσει, κατά την άνοδο του εθνικοσοσιαλισμού, στο κάψιμο των βιβλίων του, την κατάσχεση του αρχείου του από την GeStaPo και τον εγκλεισμό του γιου του, Hans, στο Dachau, απ' όπου θα βγει με κλονισμένη υγεία, που αργότερα, στην Αμερική, θα τον οδηγήσει τελικά στο θάνατο.

Η πορεία του Simmel προς την αναγνώριση και την ακαδημαϊκή καριέρα, παρά την οικονομική εξασφάλιση που του παρείχαν άλλες πρόσοδοι, θα αποβεί κάθε άλλο παρά εύκολη. Τον Δεκέμβριο του 1880, απορρίπτεται η διατριβή του με τον τίτλο «Ψυχολογικές-εθνογραφικές σπουδές περί της αρχής της μουσικής». Αντ' αυτής, λαμβάνεται υπ' όψη η εργασία του για τον Kant («Η ουσία της ύλης σύμφωνα με τη φυσική μοναδολογία του Kant»), που έχει ήδη αποσπάσει ένα βραβείο και με την οποία θα ξεκινήσει τη διατριβή του, ένα χρόνο μετά, στο Πανεπιστήμιο του Βερολίνου. Το 1885, ο Simmel θα λάβει τον τίτλο του διδάκτορα, μετά την πρώτη αποτυχημένη υποβολή της διατριβής του, και ακολούθως θα αρχίσει να διδάσκει ως «ιδιώτης λέκτορας» (Privatdozent), με μία εναρκτηρία παράδοση «Περί της σχέσης του ηθικού ιδανικού προς το λογικό και το αισθητικό». Το ιδιότυπο καθεστώς στο οποίο εντάσσεται ο Simmel, σημαίνει πρακτικά πως δεν θα μπορεί να συμμετέχει ισότιμα στις υποχρεώσεις και τις εργασίες της ακαδημαϊκής κοινότητας, ούτε άλλωστε να ασκήσει εξεταστικό έργο, ενώ παράλληλα η μισθολογική του εξέλιξη εξαρτάται από την παρουσία των ενδιαφερόμενων φοιτητών στο μάθημά του.

Το 1898, ο Simmel θα υποβάλει ανεπιτυχώς, στο Friedrich Wilhelm Königlische Universität, υποψηφιότητα για την πλήρωση μιας θέσης στην έδρα της φιλοσοφίας, που θα γίνει εν μέρει αποδεκτή δύο χρόνια μετά, με την προϋπόθεση ότι για τη θέση του έκτακτου καθηγητή θα πρέπει πρώτα να δηλώσει εγγράφως ότι παραιτείται κάθε οικονομικής απαίτησης. Ο Dilthey, παρ' ότι θα συμβάλει σημαντικά στην αποδοχή της διατριβής του, στην περίπτωση αυτή θα κρατήσει επαμφοτερίζουσα στάση απέναντί του: θα συνυπογράψει την πρόταση για την προαγωγή του Simmel, ταυτόχρονα όμως δεν θα ενθουσιαστεί από την πληθώρα των ενδιαφερόντων και την πληθωρικότητα των δημοσιεύσεων του υποψηφίου. Παρά τις δυσκολίες και τις αντιξοότητες, οκτώ χρόνια αργότερα, ο Simmel θα απορρίψει την πρόταση ενός αμερικανικού πανεπιστημιακού ιδρύματος, το οποίο παραμένει ακόμη άγνωστο στους ερευνητές της ζωής και του έργου του, με το επιχείρημα ότι δεν μπορεί να φανταστεί τον εαυτό του να διδάσκει σε ξένη γλώσσα.

Ο Simmel θα διατηρήσει τη θέση του έκτακτου καθηγητή επί δεκατρία χρόνια, αλλά η μεγαλύτερη απογοήτευσή του θα έρθει το 1915, όταν απορρίπτεται, για δεύτερη φορά μετά το 1908, η υποψηφιότητα που υποβάλλει στο Πανεπιστήμιο της Χαϊδελβέργης, επί τη ευκαιρία της χήρευσης των θέσεων του Wilhelm Windelband και του Emil Lask. Το γεγονός ότι στο ίδιο διάστημα ο Simmel διδάσκει ως τακτικός καθηγητής στο Πανεπιστήμιο του Στρασβούργου δεν μπορεί να αλλάξει την πορεία των πραγμάτων, υπό το βάρος των εξελίξεων που δρομολογούνται με την κήρυξη του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, καθώς το μεγαλύτερο μέρος του πανεπιστημίου μετατρέπεται σε νοσοκομείο για τις ανάγκες του γαλλικού στρατού. Στις 28 Σεπτεμβρίου του 1918, λίγο πριν από το τέλος του Πολέμου, ο Simmel, σε ηλικία εξήντα ετών, θα αφήσει στο Στρασβούργο την τελευταία του πνοή, υποκύπτοντας στο μοιραίο από τις συνέπειες ενός καρκίνου του ήπατος.

Τα ενδιαφέροντά του εκτείνονται σε ένα ευρύ πεδίο γνωστικών αντικειμένων και επιστημονικών αλλά και προσωπικών αναζητήσεων. Το ερευνητικό και ανήσυχο πνεύμα του είναι πανταχού παρόν, διευρύνοντας συστηματικά τον ορίζοντα της γνώσης σε τομείς που, για

πολλούς συναδέλφους του, δεν συνιστούν ούτε κατά διάνοια θέματα προς διερεύνηση. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι ο Simmel, καιτοι γέννημα-θρέμμα και κάτοικος του Βερολίνου στο γύρισμα του 19ου αιώνα (μίας μητρόπολης που αρχίζει να αναπτύσσεται με πυρετώδεις ρυθμούς και σε εκρηκτικές διαστάσεις, το ψηφιδωτό της οποίας θα αποτυπώσει στη *Συμφωνία της μεγαλούπολης* ο Walter Ruttmann), εκδηλώνει ιδιαίτερο ενδιαφέρον τόσο για στοιχεία του λαϊκού πολιτισμού όσο και για φαινόμενα που άπτονται της κοινωνικής ζωής στην ύπαιθρο. Τούτα γίνονται αφορμή για να προσεγγίσει με «λογική και ευαισθησία» μοτίβα και θέματα όπως το τοπίο, τα ερείπια, η γέφυρα, ή ακόμα το παραδοσιακό *jodeln*, το οποίο αποτελεί μία μορφή έκφρασης και επικοινωνίας στις ευρωπαϊκές, γερμανόφωνες πρωτίστως, Άλπεις – ενδιαφέρον που αποτυπώνεται στο ερωτηματολόγιο που συντάσσει και απευθύνει στην «Επιθεώρηση της Ελβετικής Αλπικής Λέσχης», καθώς και στο ομότιτλο δοκίμιό του⁹.

Το σχεδόν ανεξάντλητο ενδιαφέρον του Simmel για τον πολιτισμό δεν είναι ανεξάρτητο από την επιστημονική μέθοδο, κυρίως χάρη στην έννοια της διαφοροποίησης με την οποίαμπολιάζει τις κοινωνιολογικές του προσεγγίσεις, αλλά ούτε και από την κοινωνιολογία ως αυθύπαρκτη επιστήμη, μέσω της οποίας εξετάζει τις μορφές της κοινωνικής ζωής σε μία διαδικασία «απεξάρτησής» τους από τις επί μέρους θεματικές, διαχωρίζοντας τη μορφή από το περιεχόμενο και διερευνώντας τις αλληλοδράσεις και αλληλοεξαρτήσεις ανάμεσα στο άτομο και την ομάδα. Στο πεδίο του πολιτισμού, και κυρίως στη νεωτερική εκδοχή του, η προβληματική του Simmel μεταφέρεται γόνιμα, σε αναλυτικό και συνθετικό επίπεδο, καθώς παροχετεύεται σε μία σειρά έκτοτε κλασσικών δοκιμίων, που αφορούν τη μόδα στις φιλοσοφικές και ψυχολογικές της διαστάσεις, τον ανταγωνισμό και την πενία, τα ευρύτερα συναλλακτικά ήθη που διαμορφώνουν τις κοινωνικές σχέσεις, αλλά και τις επικοινωνιακές στρατηγικές που εκδηλώνονται μέσα από την αλληλογραφία ή το ψεύδος.

Εκεί όμως όπου ο Simmel επιφέρει πραγματική τομή, μελετώντας το πλαίσιο, εντός του οποίου λαμβάνει χώρα η ανθρώπινη δημιουργικότητα, είναι στην προβληματική του σχετικά με το χώρο¹⁰,

όπως αναπτύσσεται αφ' ενός στην «Παρέμβαση για τον Ξένο» και αφ' ετέρου στο «Μητρόπολη και πνευματική ζωή», δύο δημοσιεύματα που πρέπει να θεωρήσουμε κομβικά, αφού οι σχετικές θεωρητικές αναζητήσεις μέχρι σήμερα δεν παραλείπουν να στηρίζονται σε αυτά.

Ο Simmel θεωρεί το χώρο ως αυτονόητο δεδομένο, αλλά και ως όρος εκ των ων ουκ άνευ, όπου όμως απομένει να εντοπιστεί η μορφή για να αποδοθεί το περιεχόμενό του. Με έντονη την καντιανή επίδραση ως προς τη «χωρικότητα», εκκινεί από τρία ερωτήματα, καθοριστικά για την εξέλιξη των κοινωνικών σχέσεων εντός ενός δεδομένου ή συνεχώς διαμορφούμενου, κοινωνικά συγκροτημένου χώρου: πρώτον, πώς συμβάλλουν η εγγύτητα και η απόσταση στην αλληλόδραση των ατόμων; Δεύτερον, πώς επιδρά στις κοινωνικές σχέσεις η προσκόλληση των ατόμων σε συγκεκριμένο τόπο ή η μετακίνηση από κει σε αυτόν – ερώτημα από το οποίο γεννάται και η προβληματική γύρω από τον «τρίτο άνθρωπο» (φορέα ποιοτικών κοινωνικών χαρακτηριστικών, που τον συνδέουν και ταυτόχρονα τον [δια]χωρίζουν από την ομάδα), υπό τη μορφή του «ξένου», του «οδοιπόρου» και του «περιπλανώμενου». Τρίτον, τι ρόλο παίζουν τα χωρικά όρια και τα σύνορα, τα οποία μπορεί να χαράζονται αυθαίρετα, συμπεφωνημένα ή συναινετικά, συνδιαμορφώνουν όμως συνακόλουθα το περιεχόμενο και την ποιότητα της οικειότητας, είτε στην περίπτωση της διακριτικότητας, που είναι μια άλλη μορφή της κοινωνικής απόστασης, είτε στην περίπτωση της ερωτικής έλξης και της συναισθηματικής σύνδεσης, ως στοιχείου της εγγύτητας που διέπει τις κοινωνικές σχέσεις¹¹.

Το δεύτερο κομβικό σημείο, όπου αναδεικνύεται η αξία του θεωρητικού οπλοστασίου του Georg Simmel για τη διερεύνηση ζητημάτων που διευρύνουν τα όρια της νεωτερικότητας, αλλά και συμβάλλουν στην ανάπτυξη της κοινωνιολογίας της πόλης, καθώς αποσυνδέεται σταδιακά από τις νεοθετικιστικές και λειτουργιστικές προκείμενες, αποτελούν οι σκέψεις του γύρω από το φαινόμενο της μητρόπολης, που ακολουθούν την «Εμπορική Έκθεση του Βερολίνου» (1896) και διατυπώνονται στο περίφημο δοκίμιό του, «Η Μητρόπολη και η πνευματική ζωή» (1903)¹². Η προέλευσή του ανάγεται σε μία σειρά διαλέξεών του στη Δρέσδη, με αφορμή την

«Πρώτη Γερμανική Έκθεση του Δήμου της Δρέσδης», τον χειμώνα του 1902, συμπυκνώνει δε τις θέσεις του περί του κοινωνικά συγκροτημένου χώρου, οι οποίες επηρέασαν σημαντικά την κοινωνιολογία της πόλης, τις urban studies και ευρύτερα της κοινωνιολογίας του χώρου. Για τον Simmel, η μητρόπολη, και όχι η εκβιομηχάνιση της παραγωγής (Marx) ή η ορθολογική οργάνωση (Weber), είναι εκείνη που προσδιορίζει ουσιαστικά τη νεωτερικότητα, καθώς η τελευταία αποκτά τον δικό της «οίκο» στις χωροτακτικές συντεταγμένες των ευρωπαϊκών πρωτευουσών, με τις γιγαντιαίες διαστάσεις και τις αλληπάλληλες συσσωρεύσεις ενέργειας, πλούτου, αγαθών και πληροφοριών στον «τόπο μιας μυθογραφίας και την τοπογραφία ενός μύθου», που διατηρεί τα χαρακτηριστικά της ακόμα και στην εποχή του κυβερνοχώρου και των «εικονικών πόλεων».

Παρά το κριτικό πνεύμα που τον χαρακτηρίζει και τις ενίοτε σοσιαλιστικές ή αριστερόστροφες φιλελεύθερες θέσεις που υποστηρίζει ο Simmel στην περίπτωση αυτή, οι αλλαγές που επιφέρει ο καπιταλισμός στην οργάνωση του αστικού χώρου δεν υπόκεινται σε μία ριζοσπαστική κριτική, όπως συνέβη λίγα χρόνια αργότερα με τον Benjamin. Αντίθετα, η προσπάθειά του επικεντρώνεται στην κατανόηση και την ερμηνεία της νέας ποιότητας ζωής (που προέρχεται από τις νέες τεχνολογίες της εποχής και τις μορφές της εκβιομηχάνισης), καθώς και της υλικής, πνευματικής και ψυχικής «ανανέωσης», μετά το συνακόλουθο «σοκ», που επιφέρουν οι καινούργιες συνθήκες. Ταυτόχρονα, θέτει και τις πρώτες βάσεις για την προσέγγιση του φαινομένου από τη σκοπιά του αστού, που περιπλανιέται ανά τας οδούς και τας ρύμας της πόλης, είτε στη μορφή του εκκεντρικού και σοφιστικέ δανδή, είτε στην μπλαζέ στάση του σνομπ, ή τέλος, σε αντιδιαστολή με τους δύο προηγούμενους «κοινωνικούς χαρακτήρες», στα ίχνη του πλάνητα (flâneur) – ο οποίος παρατηρεί και θυμάται, συλλέγει και επεξεργάζεται τις εικόνες που παράγουν οι δρόμοι της πόλης, ως ένα είδος «outsider», αντιστεκόμενος με τον δικό του ατομικό τρόπο στις επιταγές της νεωτερικότητας και αρνούμενος να εμπλακεί στην κυρίαρχη εξέλιξη της αγοράς, η οποία «συρρικνώνει συνολικά την ποιότητα και την ατομικότητα σε ένα απλό ποσοτικό επίπεδο», όπως εύστοχα διαπιστώνει

ο Simmel στο δοκίμιό του για τη «Μητρόπολη». Διανοίγει έτσι το δρόμο που θα ακολουθήσουν, σχεδόν ταυτόχρονα, ο Benjamin και ο Kracauer, καθώς και οι επίγονοί τους, από τον Chambers μέχρι τον de Certeau.

Η προβληματική του πλάνητα, που έχει εν μέρει τις ρίζες της στον «Άνθρωπο του πλήθους» του Poe¹³ και μεταφέρεται στη Γηραιά Ήπειρο μέσω του Baudelaire και του Benjamin¹⁴, αλλά και του Hessel και του Kracauer, λειτουργεί συνδυαστικά και διαλεκτικά με ένα άλλο ζήτημα, το οποίο απασχόλησε τον Simmel στην περίφημη «Παρέκβαση για τον ξένο»: ο πλάνης διατηρεί μέχρι σήμερα τη μορφή και την ταυτότητα ενός «ξένου στην πόλη», που αποτελεί και το βασικό στοιχείο της κοινωνικής απόστασης, τόσο στη μεταφορική της διάσταση ως «ανοίκιο», όσο και στη γεωμετρική, ως δομή της καθημερινότητας στο χώρο και το χρόνο που διαμορφώνει, αρνητικά ή θετικά, την οικειότητα.

Κατ' ουσίαν ο Simmel υπήρξε ο ίδιος «ξένος» και «πλάνης» για τους άλλους, τόσο ως προς το γνωστικό αντικείμενο, τις μορφές και το περιεχόμενο μιας επιστήμης περί την κοινωνία, προτού αυτή θεσμοποιηθεί και νομιμοποιηθεί ακαδημαϊκά, όσο και ως προς το ακαδημαϊκό, επαγγελματικό πλαίσιο, που δεν του στάθηκε φιλόξενο. Το έργο που αφήνει πίσω του διατηρεί αναλλοίωτη μέχρι τις μέρες μας την αξία, τη ριζοσπαστικότητα αλλά και τη διεξοδικότητα ενός χειραφετημένου, ανήσυχου πνεύματος, που επηρέασε αναπόδραστα τη σύγχρονη σκέψη και τις ανθρωπιστικές σπουδές στο σύνολό τους.

Η παρούσα έκδοση σκοπεύει να παρουσιάσει για πρώτη φορά στο ελληνικό αναγνωστικό κοινό ένα «δείγμα γραφής» του μεγάλου γερμανού κοινωνιολόγου, το οποίο απαρτίζεται από μια σειρά σημαντικών κειμένων, επιλεγμένων όχι μόνο με τη λογική της αντιπροσωπευτικότητας, αλλά και με κύριο μέλημα να αναδειχθεί το εύρος και ο πλούτος μιας γόνιμης σκέψης γύρω από τη νεωτερικότητα, που δεν ευτύχησε τόσο καιρό να δει το φως οποιουδήποτε εκδοτικού, ακαδημαϊκού ή ευρύτερου ενδιαφέροντος (όπως αναφέρεται ακροθιγώς στο σημείωμα των επιμελητών). Προς αυτή την κατεύθυνση κινήθηκαν οι συντελεστές της έκδοσης, με την προσδοκία να παραδώσουν στους αναγνώστες ένα εγχειρίδιο χρήσιμο και ταυ-

τόχρονα χρηστικό. Στις σελίδες του περιλαμβάνεται η περιπέτεια των ιδεών ενός στοχαστή που «υπήρξε πιο πολύ ένας εμπνευστής παρά ένας συστηματικός», όπως εύστοχα επισημαίνει στο επίμετρο της έκδοσης ο Jürgen Habermas, και ο οποίος διέγινωσε με μοναδικό τρόπο εξελίξεις και ανακατατάξεις σε ευρύτερους κοινωνικούς χώρους, στο αποκορύφωμα της νεωτερικότητας αλλά και στην παρακμή της, όπως τη βιώνουμε σήμερα.

ΚΩΣΤΑΣ Θ. ΚΑΛΦΟΠΟΥΛΟΣ

